

УДК 330.34:332.143

Плугіна Ю.А.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
та управління виробничим і комерційним бізнесом
Українського державного університету залізничного транспорту

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

INTELLECTUAL CAPITAL AS THE BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS

АНОТАЦІЯ

Регіональна інноваційна система є структурним елементом національної інноваційної системи, створення якої передбачено реалізацією інноваційного шляху розвитку України. У статті визначено роль регіональної інноваційної системи у забезпеченні інноваційного шляху розвитку держави, виділено основні її підсистеми. Досліджено роль та значення інтелектуального потенціалу та капіталу в забезпеченні ефективного інноваційного розвитку регіонів. Наведено взаємозв'язок понять «інтелектуальний потенціал» та «інтелектуальний капітал». Зазначено, що основним інструментом формування інтелектуального капіталу є інвестування.

Ключові слова: регіональна інноваційна система, національна інноваційна система, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інноваційний шлях розвитку.

АННОТАЦИЯ

Регіональная инновационная система является структурным элементом национальной инновационной системы, создание которой предусмотрено реализацией инновационного пути развития Украины. В статье определена роль региональной инновационной системы в обеспечении инновационного пути развития государства, приведены основные ее подсистемы. Исследована роль и значение интеллектуального потенциала и капитала в обеспечении эффективного инновационного развития регионов. Приведена взаимосвязь понятий «интеллектуальный потенциал» и «интеллектуальный капитал». Отмечено, что основным инструментом формирования интеллектуального капитала является инвестирование.

Ключевые слова: региональная инновационная система, национальная инновационная система, интеллектуальный потенциал, интеллектуальный капитал, инновационный путь развития.

ANNOTATION

Regional innovative systems are structural elements of national innovative system, whose creation is provided by realization of an innovative way of development of Ukraine. In article, the role of regional innovative system in providing an innovative way of development of the state is defined, its main subsystems are given. The role and value of intellectual potential and capital in ensuring effective innovative development of regions is investigated. The interrelation of the concepts «intellectual potential» and «intellectual capital» is given. It is noted that the main instrument of formation of the intellectual capital is investment.

Keywords: regional innovative system, national innovative system, intellectual potential, intellectual capital, innovative way of development.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом підвищення конкурентоспроможності національної економіки України визнано інноваційний шлях розвитку, що пояснюється слідуванням як загальним світовим тенденціям розвитку, так і виконанням норм Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтова-

риством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої.

Забезпечення економічного розвитку держави в цілому вимагає побудови ефективної системи розвитку регіонів країни. Створення національної інноваційної системи, побудова якої передбачена реалізацією стратегії розвитку інноваційної економіки України, – це побудова сукупності державних і регіональних органів влади, підприємств та організацій, що взаємодіють між собою, здійснюють і підтримують інноваційну діяльність, та забезпечує підвищення конкурентоспроможності й економічне зростання регіонів, а також країни в цілому.

Водночас з територіального погляду національна інноваційна система складається з регіональних інноваційних систем, ефективність функціонування яких забезпечується узгодженістю функціонування комплексу інститутів законодавчо-правового, податкового, фінансового, виробничого та наукового характеру. Регіональні інноваційні системи створюються для консолідації активів регіону й оптимального використання його економічного потенціалу, що, по-перше, збільшує надходження до місцевих бюджетів, по-друге, забезпечує залучення і збереження висококваліфікованого персоналу, по-третє, підвищує конкурентоспроможність економіки регіону. Метою їх організації є формування необхідних і достатніх умов для переходу України на інноваційний шлях розвитку на основі відновлення і модернізації виробництва, впровадження сучасних технологій, устаткування та продукції. Їхня діяльність має бути скерована на активізацію інноваційної діяльності за рахунок удосконалення форм і методів управління інноваціями, адекватних вимогам сучасних ринкових відносин. У рамках регіональної інноваційної системи повинна проводитись робота з організаційного забезпечення створення, підтримки і розвитку регіональної інноваційної інфраструктури; інформаційного забезпечення інноваційної діяльності; науково-методичного забезпечення інноваційного етапу розвитку регіону; освітнього забезпечення самого регіонального інноваційного процесу в цілому [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування, функціону-

вання та розвитку національної та регіональної інноваційних систем присвячено роботи українських та зарубіжних вчених, зокрема: Л.І. Федулової [2], М. Шарко [3], О.І. Волкова [4], С.І. Архієреєва [5], В.В. Третьяка та Н.В. Дронова [6], О.В. Комеліної [7], О.І. Соскіна [8], О.В. Васильєва [9], О.І. Амоші [10] та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на різке зростання кількості та якості наукових досліджень щодо створення та ефективного функціонування національної та регіональної інноваційних систем, все ж необхідно зауважити на наявності численної кількості актуальних питань, що потребують більш глибокого дослідження. Одним з таких питань, зокрема, є дослідження чинників формування ефективної регіональної інноваційної системи. З огляду на це, **метою статті** є дослідження інтелектуального капіталу як одного з основних чинників ефективного інноваційного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональна інноваційна система (РІС) є структурним елементом національної інноваційної системи (НІС), так званою «базою» побудови останньої, тому повністю повторює зміст, функції та структуру НІС, однак формує інноваційне середовище в певному регіоні, через що інноваційні системи кожного окремого регіону мають свої особливості.

Досліджуючи структуру РІС, треба виділити основні її підсистеми:

1. Підсистема генерації знань, що охоплює організації зі здійснення фундаментальних та прикладних досліджень, науково-дослідні інститути, центри та дослідницькі структурні підрозділи, лабораторії організацій, ВНЗ, дослідно-конструкторські бюро.

2. Підсистема комерційного використання знань, технологій за допомогою виробництва і реалізації інноваційної продукції та послуг охоплює підприємства, що здійснюють інноваційну діяльність (зокрема винахідництво, раціоналізаторство, впровадження нових технологій, техніки тощо); маркетингові служби, що досліджують вподобання споживачів нової продукції та послуг; суб'єкти економічної діяльності та домогосподарства, які формують попит на інноваційну продукцію і використовують її в процесі виробництва та споживання.

3. Підсистема відтворення знань і формування кадрів для наукової та інноваційної діяльності: установи шкільної, поза-шкільної, вищої та професійної освіти, а також інші організації, що здійснюють

підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації трудових ресурсів.

4. Підсистема інноваційної інфраструктури, що створює необхідні умови для інноваційної діяльності, охоплює: інформаційні мережі, державну систему науково-технічної інформації, патентно-ліцензійну службу, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, венчурні фонди, консалтингові фірми та інше (на основі [11, с. 180.]

Як бачимо, перша та третя підсистеми безпосередньо пов'язані з формуванням інтелектуального потенціалу, створенням, використанням та розвитком наукових знань (інтелектуальним капіталом). Слід ще раз наголосити, що в сучасних умовах знання, освіта, наукові розробки є основними факторами ефективного розвитку будь-якого підприємства, а отже, регіону та держави в цілому. Варто зазначити, що інтелект українського народу визнається первинним ресурсом задля розвитку держави, що проголошено в Статуті Українського товариства «Інтелект нації», президентом якого є Л.М. Кравчук. Лише ефективне використання інтелектуального потенціалу України, що знаходиться на світовому рівні, може сприяти процвітанню держави та високому рівню життя населення [12].

Функціями інтелектуального потенціалу суспільства можна назвати: надання кваліфікаційної та професійної підготовки населенню задля продуктивної діяльності; розвиток творчих навичок, зокрема теоретичного мислення; масова трансформація наукових знань у буденне знання; протистояння процесам руйнування суспільної свідомості [13].

О.І. Сіренко досліджує чинники, що стримують чи стимулюють розвиток інтелектуального потенціалу [14]. До перших зараховують недосконалу нормативно-правову базу відносно питань інтелектуальної власності; недостатню кількість розробок; відсутність шкали оцінювання інтелектуального потенціалу; недостатній рівень досвідченості працівників; недостат-

Рис. 1. Взаємозв'язок понять інтелектуального потенціалу та капіталу

Джерело: [15]

ній рівень економічної культури; страх перед змінами; проблеми із залученням інвестицій; недосконалу систему мотивації тощо. Чинниками, що стимулюють розвиток інтелектуального потенціалу, є: комплексна нормативно-правова база, якісна та численна множина розробок; високий кваліфікаційний рівень працівників; сильна корпоративна культура; можливість капіталізації власних коштів тощо.

Поняття інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу неможна ототожнювати. Трансформація інтелектуального потенціалу в капітал відбувається в процесі активного використання інтелектуальних ресурсів, тобто інтелектуальний капітал є ефективно використаним в економічній діяльності інтелектуальним потенціалом (рис. 1).

Через цю відмінність вважаємо, що основою інноваційного розвитку як окремого регіону, так і держави в цілому є саме інтелектуальний капітал. Пояснення зводиться до того, що яким би «великим» не був інтелектуальний потенціал, однак якщо його не використовувати, то від нього немає суспільної чи будь-якої іншої користі, тому він не може вплинути на ефективність реалізації інноваційної моделі розвитку, зокрема й функціонування регіональних інноваційних систем.

Важливість інтелектуального капіталу визначена Т. Стюартом в роботі [16]. Інтелектуальний капітал є одним з основних факторів, що впливає на:

- конкурентоспроможність підприємства, високу динаміку його вартості та стратегічні ринкові позиції в конкурентному середовищі, а отже, й на конкурентоспроможність регіону в цілому;
- перспективи збільшення кількості інтелектуально наповнених робочих місць за рахунок гармонізованого розвитку «трикутника знань»: освіти, досліджень, інновацій;
- темпи розвитку процесів капіталізації та економічної безпеки підприємств;
- основний зміст політики захисту бізнесу загалом та його інтелектуальної власності зокрема;
- істотні структурні зміни у вартості структури активів та пасивів за умови трансферу технологій і продажу послуг кваліфікованих працівників;
- рівні еластичності всіх факторів виробництва через якісно нові структурно-функціональні форми їхньої взаємодії з інтелектуальним капіталом.

Розглядаючи інтелектуальний капітал як об'єкт управління, можна виділити два види управлінських дій щодо нього – це формування та використання. Використання інтелектуального капіталу здійснюється за допомогою форм, принципів, прийомів та методів управління, що повинні сприяти підвищенню економічної, соціальної ефективності діяльності організації. Однак першочерговим є все

ж процес формування інтелектуального капіталу як вкладення матеріального та нематеріального характеру, спрямовані на збереження, розкриття, зростання та якісний розвиток елементів людського, організаційного та структурного капіталів з метою збільшення його ролі в забезпеченні та підвищенні ефективності функціонування організації. Тобто метою інвестицій в інтелектуальний капітал є не лише створення прибутку, отримання соціального, економічного та інших видів ефекту, а ще і збереження чи зростання останнього «самого із себе» з метою можливості його потенційного використання в майбутньому.

Відповідно до різновидів інтелектуального капіталу, доцільно розділяти інвестиції в нього на окремі складові: інвестиції в людський, організаційний, структурний капітали, що докладно розглянуто в роботі [17].

Слід зазначити, що для забезпечення належної роботи науково-дослідних, науково-технологічних, дослідно-конструкторських та інших організацій, які безпосередньо займаються створенням інноваційного продукту, слід не лише залучити високий рівень інтелектуального капіталу до регіональних інноваційних систем, однак необхідна всебічна фінансова і законодавча підтримка. Впровадження інновацій супроводжується значними витратами, високим ступенем ризику та складністю прогнозування їх результатів, тому необхідно створити сприятливе організаційне середовище для забезпечення фінансування процесу комерціалізації інновацій.

Діяльність регіональних інноваційних систем насамперед спрямована на [18, с. 104]:

- забезпечення зростання виробництва інноваційного продукту в регіоні;
- здійснення організаційної та фінансової підтримки в проведенні інноваційних заходів;
- організацію трансферу технологій і системи об'єднання підприємств з науковими установами;
- створення умов для розвитку інноваційного підприємництва;
- мотивацію до проведення інноваційної діяльності;
- ініціювання мережі зв'язків між фірмами, адміністрацією та бізнесом;
- формування виробничих систем типу інноваційних кластерів, технопарків, що діють на межі науки і техніки;
- сприяння підвищенню якості людських ресурсів шляхом організації навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації кадрів, надання консалтингових послуг, інформування тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Створення регіональної інноваційної системи дає можливість: об'єднати науково-дослідні інститути й установи різних форм власності, які безпосередньо розробляють і фінансують новітню продукцію, з виробничим сектором

економіки; забезпечити належну організацію цільового навчання, підготовку й перепідготовку кадрів; інтегрувати усі ресурси в інноваційну сферу; створювати нововведення, узгоджені з вимогами замовників; гарантувати безперервність впровадження інновацій; здійснювати управління та реалізацію інноваційних проєктів; проводити трансфер технології; виводити провідні галузі економіки регіону на новий технологічний рівень виробництва.

Регіональні інноваційні системи повинні бути орієнтовані на гарантування безперервного процесу створення, закупівлі і впровадження інновацій для підвищення технічного рівня основних фондів, на проведення маркетингових досліджень для визначення доцільності створення інновацій на основі ефективного формування, використання та розвитку високого рівня інтелектуального капіталу.

Серед перспектив подальших досліджень бачимо вивчення механізму функціонування регіональних інноваційних систем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Луцків О.М. Регіональні інноваційні системи: чинники формування та пріоритети розвитку / О.М. Луцків // Наукові записки. – 2008. – № 1 (13). – С. 2007-2014.
2. Федулова Л.І. Формування регіональних інноваційних систем у контексті принципів європейської інноваційної політики / Л.І. Федулова // Академічний огляд. – 2014. – № 1. – С. 144-155.
3. Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України / М. Шарко // Економіка України. – 2005. – № 8. – С. 25-30.
4. Волков О.І. Економіка і організація інноваційної діяльності: підруч. / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін. – К.: ВЦ «Професіонал», 2004. – 960 с.
5. Архієреєв С.І. Взаємозв'язок розвитку регіональної інноваційної системи, інтерактивних інноваційних комплексів та інноваційної інфраструктури. Приклад регіону Емілія-Романія / С.І. Архієреєв, І.О. Дерід // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2009. – № 1. – С. 80-90.
6. Третяк В.В. Регіональна інноваційна система як основний об'єкт формування інноваційної політики / В.В. Третяк, Н.В. Дронова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3 (93). – С. 131-137.
7. Комеліна О.В. Стратегія трансформації інноваційно-інвестиційного простору України: теорія, методологія і практика: моногр. / О.В. Комеліна. – К.: ДКС центр, 2010. – 486 с.
8. Шляхи впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українських містах / ред. О.І. Соскін. – К.: Ін-т трансформації сусп-ва., 2008. – 63 с.
9. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України: моногр. / О.В. Васильєв. – Х.: Харк. нац. акад. міс. госп-ва, 2007. – 339 с.
10. Регулювання регіонального розвитку в Україні [Текст] / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, А.І. Землянкін, Л.М. Кузьменко, Ю.В. Макогон, Л.Г. Червова, М.Г. Чумаченко // Економіка пром-сті.- 2006. – № 1. – С. 45-59.
11. Бондарчук О.В. Умови формування національної та регіональної інноваційних систем / О.В. Бондарчук // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Т. 1, вип. 1. – С. 178-181.
12. Кравчук Л.М. Виклики глобалізму та інтелект нації / Л.М. Кравчук // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Економіка» / за ред. проф. Ю.М. Мальвина, проф. Ю.В. Ніколенка. – К.: Видавничо-поліграфічний центр, 2005. – Вип. 1. – С. 14-26.
13. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. Геєць // Економіка України. – 2003. – № 4. – С. 4-15.
14. Сиренко О.І. Підходи до оцінки інтелектуального потенціалу як складника інноваційного розвитку / О.І. Сиренко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку». – 2007. – № 606. – С. 312-317.
15. Рудаков О.М. Підвищення конкурентоспроможності підприємств-виробників продукції для залізничної галузі: автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Харків, 2008. – 23 с.
16. Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Т.А. Стюарт; пер. с англ. В. Ноздриной. – М.: Поколение. – 2007. – 368 с.
17. Пługина Ю.А. Інвестування як основний інструмент управління інтелектуальним капіталом підприємств залізничного транспорту / Ю.А. Пługина // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 39. – С. 154-157.
18. Яремко Л. Регіональна інноваційна система / Л. Яремко // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 103-112.